

УДК 371.134+378.147+004

Муковіз О. П.

ВИМОГИ ДО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

У статті проаналізовано сучасні вимоги до вчителя початкової школи, його особистості, професійні якості та підготовка. Виділено комплекс вимог, які складають основу готовності вчителів початкової школи до застосування технологій дистанційного навчання і мають бути реалізовані у процесі неперервної освіти.

Ключові слова: дистанційне навчання, інформаційні технології навчання, неперервна освіта вчителів початкової школи.

У сучасному інформаційному суспільстві, коли технології вимагають нової системи мислення, школа має навчити учнів комунікативності, умінню працювати з будь-якою інформацією, умінню мислити неординарно, гнучко, в залежності від ситуації. Тому сьогодні вчитель початкової школи повинен вміти володіти інноваційними технологіями навчання, що вимагає реформування школи відповідно до Закону України «Про загальну середню освіту», Державної національної програми «Освіта» (Україна XXI століття), Національної доктрини розвитку освіти в Україні, Державної програми «Вчитель», Концепції педагогічної освіти, Державного стандарту початкової освіти і забезпечує системне оновлення змісту та перехід на нову структуру навчання.

Аналіз останніх досліджень засвідчив, що останнім часом вимоги до вчителя як керівника навчально-виховного процесу та визначення його соціальної функції були предметом досліджень: В.П. Беспалька, І.Д. Беха, В.І. Бондаря, І.А. Зязюна, Л.В. Коваль, О.А. Комар, І.М. Дичківської, С.А. Литвиненко, Н.О. Павленко, Д.І. Пащенко, О.І. Пометун, О.Я. Савченко, С.О. Сисоевої, І.М. Шапошнікової та ін.

Сучасні науковці приділяють велику увагу інноваційній підготовці вчителя початкової школи, зокрема В.І. Бондар вивчає питання конкурентноздатності випускника педагогічного ВНЗ; Н.В. Воскресенська звертає увагу на взаємозв'язок дидактичної і методичної підготовки майбутнього вчителя початкової школи; Н.П. Волкова обґрунтовує теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів до професійно-педагогічної комунікації; І.В. Гавриш розглядає теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності; П.М. Гусак акцентує увагу на застосуванні педагогічної технології при підготовці вчителів початкової школи; І.М. Дичківська досліджує інноваційні педагогічні технології; Н.В. Кічук звертається до формування творчої особистості вчителя у процесі навчання; Л.В. Коваль приділяє увагу оволодінню майбутніми вчителями початкової школи загальнонавчальними технологіями початкової освіти; О.А. Комар розглядає питання підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивної технології; С.М. Мартиненко звертається до діагностичної діяльності майбутнього вчителя початкової школи; І.О. Пальшкова вивчає особливості застосування практико-орієнтованого підходу у формуванні професійно-педагогічної культури майбутніх учителів початкової школи; Д.І. Пащенко приділяє увагу гуманістичному вихованню при підготовці вчителів початкової школи; Л.Є. Петухова розглядає підготовку вчителів початкової школи в умовах інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища; І.М. Шапошнікова вивчає проблему технологічності у системі фахової підготовки вчителя початкової школи. У своїх працях науковці приділяють увагу вимогам до сучасного вчителя, зокрема вчителя початкової школи, його особистості, його професійних якостей та підготовки.

Мета статті – проаналізувати сучасні вимоги до вчителя початкової школи та виявити найбільш оптимальні у процесі дистанційного навчання (ДН).

Останнім часом багато науковців наголошують на тому, що сучасний учитель повинен володіти інформаційними технологіями навчання (ІТН) і використовувати їх у своїй професійній діяльності (Р.С. Гурін, М.І. Жалдак, М.М. Левшин, О.В. Суховірський, І.В. Соколова та інші). Такі вимоги зумовлені тим, що на розвиток професійних якостей учителя в сучасних умовах впливає процес інформатизації системи освіти та запровадження ІТН у навчальний процес.

Учені визначають такі основні завдання інформатизації освіти:

- формування інформаційної культури людини;
- забезпечення розвитку особистісних якостей людини, розкриття її творчого потенціалу;
- підвищення ефективності навчально-виховного процесу на підставі запровадження ІТН, надання діяльності творчого, дослідницького характеру;
- інтенсифікація методичної роботи та наукових досліджень.

Серед нагальних проблем інформатизації освіти в навчальному процесі виокремлюють такі:

- формування інформаційної культури вчителя;
- використання ІТН;
- формування в учителів навичок організації системної роботи з комп'ютерною технікою в конкретній предметній галузі;
- розробка ІТН, їх психолого-педагогічних і психофізіологічних засад;
- підготовка педагогічних кадрів;
- удосконалення управління освітою;
- ресурсне забезпечення інформатизації освіти.

Основою ІТН є комп'ютерні навчальні системи, які бувають двох типів: традиційна та інтелектуальна.

Характерною особливістю традиційної системи є наявність однієї навчальної програми, що керує всією навчальною діяльністю; систему другого типу називають допоміжною [1, с. 7].

Л.Л. Макаренко зазначає, що комп'ютерна грамотність є складовою професійної підготовки майбутнього вчителя. На її думку, причинами низького рівня підготовки студентів і учителів до використання комп'ютера є відсутність стійкої мотивації до застосування ІТН у майбутній професійній діяльності, а також потреби займатися цією діяльністю, необхідність та недооцінка можливостей використання ІТН у професійній діяльності вчителя; недостатня увага педагогічних ВНЗ до забезпечення майбутніх учителів відповідною матеріально-технічною та методичною базою; недосконалість чинних навчальних програм вищої школи, які не враховують специфіку роботи майбутніх учителів в умовах інформаційного суспільства [4, с. 8].

О.В. Суховірський визначив критерії готовності вчителя початкової школи до використання ІТН:

- рівень навичок кваліфікованого користувача комп'ютерної техніки;
- рівень знань особливостей використання комп'ютерної техніки в початковій школі;
- рівень умінь використовувати комп'ютерну техніку на уроці в початковій школі, здійснювати пошук інформації, отримувати нові знання та здійснювати самоосвіту засобами ІТН, створювати власні дидактичні матеріали засобами ІТН, діагностувати рівень навчальних досягнень учнів засобами ІТН, здійснювати організаційну діяльність та планування засобами ІТН, використовувати ІТН для наукової діяльності та під час підготовки дипломної роботи [7, с. 10].

Він наголошує, що «вищий рівень готовності вчителя початкової школи до використання ІТН надалі визначатиме процеси розвитку інформаційного суспільства, інтенсифікацію

інтеграції інформаційних технологій у життєдіяльність людини, а отже, і загальний рівень інформатизації суспільства» [7, с. 12].

І.В. Соколова зауважує, що умовою успішної професійної діяльності вчителя є його професійна компетентність в галузі використання комп'ютерних і телекомунікаційних технологій. Дослідниця визначила склад змісту інформаційної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови: знання та вміння. Знання: психолого-фізіологічних основ сприйняття аудіовізуальної інформації людиною; інформаційних комп'ютерних технологій (програмоване комп'ютерне навчання та контроль, гіпертекст, гіпермедіа, мультимедіа, комп'ютерне моделювання); комунікаційно-інформаційних технологій навчання (аудіо-, відео-курси, відео-телевізійні курси, відеокomp'ютерні курси, CD-Rom курси, електронна пошта, телеконференції, відео-конференції, електронні конференції); інтерактивних технологій навчання; дидактичних умов використання ІТН, зокрема у процесі вивчення та навчання іноземної мови; специфіки ДН та технологій організації самостійної роботи; особливостей організації та підтримки інформаційного середовища в закладі освіти.

Уміння: діяти відповідно до типових правил користування ІТН, працювати в глобальній і локальній мережах та з комп'ютерними програмами; використовувати сучасні джерела та засоби обробки інформації (електронні посібники, перекладачі, бази даних бібліотек, телевідеоконференцій, електронної пошти, пошукових систем, і як результат – вибір необхідної галузі знань); уважно стежити за презентованою інформацією про сучасні технології; орієнтуватися в потоці інформації; користуватися послугами, що надаються світовою комп'ютерною мережею Internet; використовувати мультимедійні засоби в процесі навчання або підвищення рівня професійної компетентності; сприймати, визначити необхідні джерела інформації під час застосування довідкових джерел, знаходити і передавати (переробляти) нову інформацію; використовувати нові технології (знаходити інформацію в базах даних, гіпертекстах; оцінювати власний досвід використання ІТН; спостерігати за розвитком сучасних ІТН і брати в ньому участь як користувач; працювати в мережі Internet (формулювати пошуковий запит, знаходити необхідний документ, відсилати пошту, користуватися бібліотечними каталогами, довідковою інформацією, працювати з періодикою, брати участь у міжнародних телекомунікаційних конкурсах і проектах, публікувати результати власних досліджень) [6, с. 223 – 224].

М.М. Левшин запропонував трикомпонентну модель інформаційної культури вчителя початкової школи, яка складається з:

1. *Поняття інформатики як компоненту інформаційної культури (інформація та інформаційні процеси, основні алгоритмічні структури, розуміння будови і функціонування персонального комп'ютера, розуміння сутності формалізації суджень, знання про метод математичного моделювання, семіотичні знання (знак, значення, мови, види мов), цілісне бачення світу, поняття про мови програмування).*
2. *Методи пізнання (загальнопізнавальні вміння і навички): моделювати (будувати) інформаційні моделі, інтерпретувати, систематизувати, (структурувати) планувати, семантизувати, алгоритмічні вміння, вміння логічно мислити, синтаксичні вміння).*
3. *Уміння використовувати інформаційні технології (комп'ютерна грамотність): використання персонального комп'ютера як знаряддя, вміння користуватися різними програмно-педагогічними системами, вміння користуватися системами телекомунікацій).*

При такому універсальному підході забезпечується інваріантність змістових ознак моделі, її загальнокультурна роль, проєктивна сутність для всієї освітньої вертикалі (на кожному ступені навчання засвоюються одні і ті ж змістові елементи, різниця полягає лише в мові опису розглядуваного) та людинотворчий вектор.

У зв'язку з цим розроблена модель є орієнтиром для реалізації завдань формування інформаційної культури учнів початкових класів і майбутніх вчителів [3, с. 94-95].

Така значна кількість вимог до сучасного вчителя початкової школи зумовила поширення останнім часом нових уявлень про результати так званого компетентнісного підходу до

навчання у ВНЗ. Коротко зупинимось на його сутності, незважаючи на те, що змістова частина термінів компетентнісного підходу до цього часу викликає бурхливі дебати філософів, педагогів, психологів, соціологів, «... причому дискусії часто зводяться до обговорення правильності і повноти самого формулювання цих понять, а їхній зв'язок з життям часто відходить на другий план» [2, с. 4].

У педагогічній літературі часто використовують терміни, які вже стали звичними – компетенція та компетентність. Під компетентністю розуміють здатність (уміння) діяти на основі одержаних знань, а під компетенціями – особистісні якості, необхідні для виконання певних функцій, розв'язання певних задач саме в певній галузі.

Для вчителя початкової школи, здатного дистанційно навчатися у системі неперервної освіти, Рада Європи виділяє п'ять базових компетенцій:

1. Політичні та соціальні компетенції, пов'язані зі здатністю відповідальності, спільному прийнятті рішень, функціонуванні та розвитку демократичних інститутів.
2. Компетенції, що стосуються життя в полікультурному суспільстві, покликані перешкоджати виникненню ксенофобії поширенню клімату нетерпимості та сприяють розумінню відмінностей і готовності жити з людьми інших культур, мов і релігій.
3. Компетенції, що визначають володіння усним і письмовим спілкуванням, важливим у роботі та громадському житті до такої міри, що тим, хто ними не володіє, загрожує ізоляція від суспільства. Зростає значення володіння кількома мовами.
4. Компетенції, що пов'язані зі зростанням інформатизації суспільства. Володіння ІТН, здатність критично ставитися до інформації, що поширюється засобами масової інформації та через Інтернет.
5. Компетенції, що реалізують здатність і бажання вчитися все життя не тільки на професійному рівні, а й у особистому та суспільному житті [9].

Серед вимог до вчителя початкової школи у процесі ДН виокремлюються загальні та спеціальні. На думку В.Т. Жураковського, до загальних вимог вчителя належать: фахова компетентність (знання у фаховій галузі, нестандартне мислення, володіння інноваційною тактикою і стратегією, методами вирішення творчих завдань); педагогічна компетентність (знання з педагогіки та психології, медико-біологічних аспектів інтелектуальної діяльності, володіння сучасними методами, засобами, технологіями навчання); соціально-економічна компетентність (знання історії та функціонування сучасного суспільства, а також із соціології, економіки, менеджменту і права); комунікативна компетентність (володіння державною та іноземними мовами, сучасними інформаційними технологіями, ефективними методами і прийомами міжособистісного спілкування); високий рівень професійної та загальної культури (сформований світогляд, стійка система духовних, культурних, моральних цінностей у їх національному та загальнолюдському розумінні) [2, с. 4].

Спеціальні вимоги до вчителя початкової школи закладено в зміст освітньо-професійної програми напряму підготовки «Початкова освіта» як складової галузевого стандарту вищої освіти. Цей процес включає оволодіння: змістовим і процесуальним компонентами педагогічної діяльності, знаннями логіки навчальних дисциплін; уміннями оперувати категоріями діалектики та основними поняттями, які утворюють концептуальний каркас педагогічної науки, перетворювати педагогічні теорії в метод пізнавальної діяльності; навичками самоосвіти та підвищення рівня кваліфікації, ділового, міжособистісного та педагогічного спілкування; рефлексивними вміннями [5, с. 5].

Якщо розглядати ДН у системі неперервної освіти вчителів початкової школи як перепідготовку або підвищення кваліфікації, то наведені вимоги до випускників ВНЗ можна враховувати як необхідні, але недостатні для характеристики компетентності вчителів початкової школи у процесі ДН. Ці вимоги можуть бути взяті за основу, доповнені та сформульовані на вищому науковому рівні. На наш погляд, до цих вимог необхідно додати компетенції проектування освітньої діяльності та використання комунікативних умінь.

Отже, компетентність учителів початкової школи у процесі ДН формують такі найбільш важливі компетенції: загальнокультурні компетенції (грамотність, мовленнєві навички, толерантність, здатність до емпатії, прояву поваги прав і свобод людини, вміння аналізувати і коригувати власну освітню діяльність, навички самопрезентації); психолого-педагогічні компетенції (уміння опрацьовувати навчально-методичні матеріали, використовувати в освітньому процесі сучасні педагогічні технології, надавати допомогу та підтримку колегам (одногрупникам); інформаційні компетенції (уміння використовувати сучасні інформаційні технології в освітньому процесі, користуватися електронною поштою, знаходити інформацію в Інтернеті, працювати в системі ДН).

Під неперервною освітою вчителів початкової школи в системі ДН розуміємо постійний процес формування та збагачення знань, умінь, навичок з фахової галузі. Результатом такої діяльності є готовність вчителів початкової школи до ДН у системі неперервної освіти.

Науковці виділяють різні види готовності: функціональну, особистісну, теоретичну, практичну, тимчасову, довготривалу, загальну, спеціальну, психологічну та професійну.

За І.М. Шапошніковою [8, с. 154], готовність майбутнього вчителя початкових класів до педагогічної діяльності базується на психологічній, педагогічній і предметній підготовці, яка насамперед передбачає сформованість особистісних якостей педагога.

У нашому дослідженні готовність учителів початкової школи до ДН розглядаємо комплексно, як наявність знань, умінь, навичок дистанційно навчатися у системі неперервної освіти.

Зважаючи на проблематику дослідження, виділяємо професійно-педагогічну, психологічну, особистісну та технічну готовність.

Учитель початкової школи до ДН повинен бути готовий як педагог (мати певний обсяг фахових знань і умінь, сформовані алгоритми освітньої діяльності), підготовлений технічно (володіти інформаційними технологіями) та психологічно, володіти високим рівнем культури, інтелекту, бути особистістю.

На основі проведеного аналізу наукових джерел, *виділяємо комплекс вимог до вчителя початкової школи у процесі ДН. Учитель повинен:*

1. Знати: психолого-педагогічні основи ДН, правила мережевого етикету, основні алгоритмічні структури, будову і функціонування персонального комп'ютера, семіотичні знання (знак, значення, мови, види мов), поняття про мови програмування (когнітивний аспект).
2. Вміти: створювати та підтримувати психологічний комфорт, вирішувати конфліктні ситуації, грамотно висловлюватися в усній та письмовій формі, користуватися різними програмно-педагогічними засобами, користуватися системами телекомунікацій, моделювати, інтерпретувати, систематизувати, планувати, семантизувати, логічно мислити (операційний аспект).
3. Володіти технікою самоаналізу розвитку, рефлексією власної діяльності, технологіями та прийомами спілкування, зокрема «на відстані», арсеналом методів і прийомів сучасних педагогічних та інформаційних технологій (творчий аспект).
4. Бути компетентним, грамотним, авторитетним, відповідальним, комунікативним, приємним у спілкуванні, доброзичливим, толерантним, вільнодумцем, схильним до інновацій (аксіологічний аспект).

Таким чином, весь складний комплекс названих вимог складає основу готовності вчителів початкової школи до застосування технологій ДН має бути реалізований у процесі неперервної освіти.

Список використаних джерел

1. Гурін Р.С. Підготовка майбутнього вчителя гуманітарного профілю до застосування нових інформаційних технологій у навчальному процесі загальноосвітньої школи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Р.С. Гурін. – Одеса, 2004. – 21 с.

2. Жураковский В.Т. Вузовский преподаватель сегодня и завтра / В.Т. Жураковский // Высшее образование в России. – 2000. – № 3. – С. 3 – 11.
3. Левшин М.М. Неперервність у формуванні інформаційної культури майбутніх учителів і учнів початкових класів / М.М. Левшин // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: Зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – К. : Наук. світ, 2003. – Вип. № 6. – С. 91 – 95.
4. Макаренко Л.Л. Комп'ютерна грамотність як складова професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л.Л. Макаренко. – К., 2007. – 22 с.
5. Савченко О.Я. Інваріантна компонента у підготовці вчителя початкових класів: матеріали Міжнародної науково-методичної конференції (Київ, 1-2 квітня 2004 р.) / О.Я. Савченко; укл. Л.Л. Макаренко, М.С. Севастюк, О.П. Симоненко. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2004. – С. 3-7.
6. Соколова І.В. Інформаційна компетентність вчителя іноземної мови: структура, зміст, критерії, умови формування / І.В. Соколова // Педагогічний процес: теорія і практика. – К.: Вид-во П/П «ЕКМО», 2004. – Вип. 2. – С. 209-225.
7. Суховірський О.В. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до використання інформаційних технологій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О.В. Суховірський. – К, 2005. – 20 с.
8. Шапошнікова І.М. Засоби реалізації завдань практичної підготовки майбутнього вчителя початкової школи / І.М. Шапошнікова // Наукові записки. Серія: Історичні та педагогічні науки. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2002. – Вип. 46. – С. 150-155.
9. Шейлз Дж. Коммуникативность в обучении современным языкам / Дж. Шейлз. – Страсбург: Совет Европы Пресс, 1995. – 349 с.

Up-to-date requirements for a primary elementary school teacher, his personality, his professional skills and his grounding are analyzed in the article. A complex of requirements, which forms the basis of primary school teacher grounding in the distance teaching technologies usage and which should be implemented in the lifelong education process, is defined in the article.

Key words: *controlled from distance teaching, information teaching technologies, primary school teacher lifelong education.*

УДК 371.3.502.3

Ратушняк О. М.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розглянуто сучасні принципи формування екологічної компетентності школярів початкових класів. Автором подано практичні педагогічні підходи спрямовані на формування екологічної етики та світогляду учнів в навчальному процесі.

Ключові слова: *початкова освіта, екологічна методологія, екологічне виховання, екологічна етика, екологічна компетентність.*

У сучасному розумінні під екологічною компетентністю розуміють здатність особистості вирішувати різного рівня проблеми і завдання, що виникають у життєвих ситуаціях та професійній діяльності, формування екологічної культури, мотивів, знань, навчального й життєвого досвіду, пов'язаних із збереженням довкілля. Екологічна компетентність дає змогу сучасній